

CONTRIBUȚII LA GEOGRAFIA ISTORICĂ A COMITATULUI BIHOR ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

DE
VIRGIL MAXIM

Problema centrală a geografiei istorice, o reprezintă studiul așezărilor omenești care caută să dea răspuns numeroaselor întrebări referitoare la habitatul unei provincii sau unui ținut, vechimea, indentificarea sau localizarea, populația și regimul juridic al acesteia. Aria geografică care formează obiectul prezentei lucrări nu depășește comitatul medieval al Bihorului iar limitele cronologice sînt anii 1552–1600, timp în care documentele, „forme materializate ale relațiilor social juridice de caracter feudal”¹, permit atestarea documentară de noi localități sau corectarea atestărilor eronate². O scurtă prezentare a evoluției numerice a așezărilor omenești din perioada 1075–1551 va servi de introducere pentru a arăta trecerea de la feudalismul timpuriu la feudalismul dezvoltat pe aceste meleaguri.

La mijlocul veacului al XVI-lea Bihorul era unul din cele mai întinse comitate din principatul Transilvaniei. Spre nord era vecin cu comitatul Sătmar și Sábóles, spre vest cu Békés, spre sud cu Zărandul, spre sud-est cu Alba și Cojocna iar spre nord est cu Crasna și Solnocul de mijloc. Comparativ cu unitățile administrative de azi, partea din vechiul comitat al Bihorului dintre hotarele patriei noastre, cuprindea la 1552, întreg teritoriul județului Bihor de azi mai puțin 4 localități la nord de Almașu Mic și Dijir³ și localitățile Pișcolt (din județul Satu Mare), Negreni (din jud. Cluj), Sinteia Mare, Adea, Chișineu Criș, Șicula, Tăut și pertinențele sale, Camna, Theza

¹ P a s c u Ș t e f a n, *Habitatul transilvan*, în *Lucrări științifice* (istoric, științe sociale — pedagogie) editate de Institutul pedagogic Oradea, Oradea, 1972, p. 9.

² Dintre lucrările de specialitate vor fi citate: S u c i u C o r i o l a n, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, I, 1966, II, 1968; J a k ó Z s., *Bihar megye a török pusztítás előtt* (Comitatul Bihor înainte de devastarea turcească), Budapesta 1940; Mezősi Károly *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében* (Comitatul Bihor în timpul încetării stăpînirii turcești), Budapesta 1943. Prima lucrare, unică în acest gen în limba română, de utilitate inestimabilă pentru orice cercetător se bazează pînă în 1350 în primul rînd pe cele șase volume din colecția *Documente privind istoria României. Seria C., Transilvania*, București 1951–1955, iar după 1350 pe alte colecții de documente și pe studiile celor doi istorici maghiari pentru Bihor. Ultimele două, bazate pe o temeinică informație, cu indicații de izvoare inedite din arhive străine sînt lipsite de obiectivitate istorică și pot fi folosite numai ca lucrări de documentație.

³ Almașu Mare, Boianu Mare, Vișoara, Păgaia.

(dispărută), Beliu și pertinențele sale Bochia, Kocyhkeskerr (dispărută), Seliște, Chyery (dispărută), Tăgădău, Archiș, Mocirla, Brondazo (dispărută), Rogoz și Ucuriș (din județul Arad)⁴. În secolul al XV-lea localitățile de mai sus din actualul județ al Aradului — cu excepția districtului Beliu — sînt atestate ca făcînd parte din comitatul Zărandului⁵ iar în conscrierea de la 1552 au fost cuprinse fiindcă erau proprietatea marilor stăpîni feudali Episcopia rom. cat. de Oradea și Capitlul episcopiei. Granița dintre comitatele Zărandului și a Bihorului luată în considerare va fi cea acceptată de istorici și geografi pe linia localităților Ant, Tămașda, Boiu, Ghiorac, Batăr (pe Crișul Negru), Călacea, Tălmaci, Mocirla, Beliu, Seliște, Cărand, Birzești (la nord de Valea Teuzului) și de la ultima localitate, actuala graniță de-a lungul munților Codru-Moma pînă la piscul Piatra Aradului.

Din punct de vedere politic, în perioada 1552—1600, Bihorul ca unul din comitatele din partium făcea parte din principatul Transilvaniei. Substăpînirea vremelnică a Habsburgilor a rămas între anii 1551—1556 și la sfîrșitul secolului al XVI-lea între anii 1598—1606. Comitatul a fost aproape tot timpul teatrul luptelor de supremație dintre principii Transilvaniei și Habsburgi și supus incursiunilor turcești cu toate urmările lor nefaste. După anul 1552, mai tîrziu decît în alte părți ale Ungariei și Transilvaniei, s-a răspîndit printre locuitorii maghiari reforma, Oradea devenind teatrul luptelor religioase cu biruința deplină a protestantismului⁶.

I. Evoluția numerică a localităților din comitatul Bihor în perioada 1075—1551.

Obținerea unei imagini clare a evoluției numerice a așezărilor din comitatul Bihor dintre granițele patriei noastre (fiindcă numai de acestea ne ocupăm) — înainte de 1552 — necesită anumite îndreptări în lucrările de specialitate.

Localitatea *Chistlag*, de pe valea Crișului Repede apare alături de Bihairea în anul 1075 în donația lui Geisa al II-lea pentru mănăstirea din Gran (Cehoslovacia): „In Caztech VII domos dedi et terram ad quinque aratra”.

⁴ Comitatus Bihor, Dicus A. 1552, Arhivele Statului Oradea. Fond Capitlul Ep. rom. cat. de Oradea, *Instrumenta literaria*, fasc. II, nr. 16, f. 17. (copie autenticată din anul 1746, citată în continuare Conscrierea 1552). — Celelalte localități din districtul Beliiului care aparțin azi jud. Arad au fost trecute nenominalizate în pertinențele Beliiului care numărau 88 de porți și care sînt atestate mai tîrziu, cu excepția localității Craiva.

⁵ Meruțiu V. *Județele din Ardeal și din Maramureș pînă în Banat*, Cluj, 1929, p. 164.

⁶ *Istoria Românilor*, Editura Academiei R.P.R., II, București 1962, p. 799 și urm.; Bunytay V., *Brevis Historia Episcopatus Varadinensis*, în *Schematismus Historicus Diocesis Magno Varadinensis latnorum*, Oradea, 1896, p. 50 și urm.

⁷ *Codex Diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, editat de Academia Scientiarum Slovaciae, I, Bratislava 1971, p. 57. Editorii slovaci au supus unei amănunțite critici interne documentul cu donația lui Geisa al II-lea. Originalul lipsește. Transumpturile care-l păstrează au fost interpolate. După editorii citați atît Bihairea cît și Chistagul au figurat în textul original.

Cf. *Reperitorul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor* editat de Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1974, p. 110.

Potrivit donației din anul 1406 referitoare la cetatea Șinteului, localitatea *Tigănești de Criș* (1406 Chikanmyklosfalua, 1470 villa olachalis Cwgan-folwa) trebuie atestată în acest an ⁸.

Așezările dispărute *Kulfeu* care apar ca atestate în 1312 și 1338 sînt de fapt una și aceeași localitate⁹.

Satul Iiidișelul de Sus și așezările dispărute Hagmas, Mager, Mykusa și Wodazov sînt atestate după documentul din 1214 emis de regele Andrei al II-lea în legătură cu bunurile prepoziturii din Leles (Cehoslovacia)¹⁰. În același document apar însă și posesiunile *Arpa*, *Kabala* și *Yrug* care după opinia prof. slovac Richard Marsina sînt satele *Arpășel*, *Bălaia* și localitatea dispărută *Yrug* (mai tîrziu Panch)¹¹.

Așezarea Lwk — dispărută azi — atestată la 1360, a devenit spre sfîrșitul secolului al XIV-lea centrul unui ținut care a cuprins mai tîrziu toate satele românești de pe valea Barcăului, Bistrei și a Gepișului, cunoscut sub denumirea de districtul Luncii (Lakság). Primele sate — șase la număr — care au făcut parte din acest district sînt posesiunile valahale — transcrise într-un act emis de capitulul din Agria în 1389 — localități dispărute azi, dar care nu pot lipsi din dicționarul istoric al localităților din Bihor: Baz-varahaza, Ladahaza, Zakalusdragmushaza, Mirizlohaza, Zomayohaza și Lak¹².

După îndreptările menționate mai sus, evoluția numerică a localităților din Bihor pînă în anul 1552 se prezintă în felul următor:

Perioada	Localități apărute	Localități dispărute
1075—1100	3	—
1101—1200	11	3
1201—1300	218	29
1301—1400	158	42
1401—1500	127	60
1500—1551	43	6
1075—1551	559	140

⁸ Suci u, *op. cit.*, II, p. 212, 310. — Autorul trece localitatea printre cele dispărute după Iakó (*op. cit.*, p. 223) care afirmă că așezarea din 1406 nu ar fi identică cu satul actual ci ar fi fost așezată mai spre nord lingă Săcălăsău unde o pădure și o parte din hotar i-ar păstra amintirea. În realitate este vorba de același sat care apare și în conscrierea de la 1552. Satul actual se găsește lingă pădurea țiganului unde a fost mutat în sec. al XVIII-lea cu ocazia alinierii satelor.

⁹ Suci u, *op. cit.*, II, p. 357.

¹⁰ C. Suci u, *op. cit.*, I, p. 289, II, p. 337, 364, 373 424; Iakó *op. cit.*, p. 289, 301.

¹¹ *Codex Diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, p. 144, 148, 370, 394, 395.

¹² J a k ó, *op. cit.*, p. 312.

Menționăm încercarea de atestare a localității Băița (Rézbánya) în anul 1501 pe baza scrisorii palatinului Petru Gereb care a confirmat înțelegerea dintre episcopul Dominic al Orăzii și Ioan Thurzó pentru exploatarea minereurilor de argint, cupru și plumb „mai ales în jurul hotarelor și limitelor posesiunii numită Dombánya“. Cf. Kereszturi A., *Compendiarium Descriptio fundationis ac vicissitudinum Episcopatus et Capituli M. Varadinensis*, Oradea, 1806, I, p. 261—264.

Dacă pentru primele două secole (1075—1200) atestările documentare ale localităților sînt atît de puține, aceasta se datorește unei îndoite cauze: pătrunderea lentă a cuceritorilor maghiari care nici la sfîrșitul secolului, poate nici în cel următor, n-au reușit să ocupe și să stăpînească în întregime voievodatul lui Menumorut și prin urmare nici să înlocuiască cu noile raporturi feudale instituțiile vechi ale populației băștinașe. În legătură cu această perioadă trebuie să menționăm faptul că localitatea *Chistag* este printre cele mai vechi localități care nu a plătit niciodată dijmă episcopală sau papală iar în anul 1341 este menționată alături de Ortiteag și Aștileu pe valea Aștileului cu români pe ambele maluri¹³.

Secolul al XIII-lea se prezintă cu numărul cel mai mare de atestări documentare: 217 localități. După invazia tătarilor la 1241 ne-am fi așteptat chiar la contrariul — dacă nu în privința aparițiilor — cel puțin în privința disparițiilor de așezări omenești. Trebuie însă subliniat faptul că din acest veac se păstrează Registrul probelor de foc de la Oradea (1208—1235) și registrul de dijmă al episcopiei rom. cat. de Oradea (1291—1294), alături de donații, hotărnicii, împărțiri de moșii etc., documente din care reiese pătrunderea adîncă a relațiilor feudale în comitat, fie prin statul feudal maghiar fie prin biserica catolică. În secolul următor au fost scrise Vechile Statute ale capitlului de Oradea (1374) cu înșirarea satelor pe care le stăpînește singur sau în comun cu episcopia catolică, primele registre de dijmă papale și alte acte juridice. O ușoară scădere în privința aparițiilor de localități, în schimb o accentuată dispariție se observă în secolul al XV-lea. Relațiile feudale pătrund mai adînc și alte zeci de localități sînt cuprinse în acte juridice de tot felul. Dispariția unui număr atît de mare de așezări (60) nu credem că a fost reală și un singur exemplu este edificator în acest sens. Pe domeniul cetății Șinteu (*Solyomkő*) sînt atestate în perioada 1406—1472, 6 possessiones hungaricales și 20 possessiones wolahales din care abia 3 au putut fi indentificate și localizate iar restul, alături de alte localități de pe domeniul Telegdi, fie că s-au contopit în localități mai mari, fie că au primit alte denumiri, dar documentele nu le mai menționează și astfel, statistic, trebuie trecute ca dispărute.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, documentul care atestă alte localități, multe din acestea pînă în apropierea Beiușului — în districtul românesc al Pomezăului — este donația regelui Vladislau din 1508 către Ștefan Telegdi a 68 de sate întregi și părți din alte 14 sate. Treizeci și cinci de

¹³ *Documente privind Istoria României, seria C, Transilvania* editura Academiei R.P.R. București 1955, vol. IV (1341—1350) p. 14, 577—578. —

Identificarea satului Questest de la 1220 din Registrul probelor de foc de la Oradea cu așezarea Chistag pe care o fac editorii de documente din Cluj. (*Documente, seria C, Transilvania*) vol. I. (1075—1200), București 1951, p. 108; Suciu, *op. cit.*, p. 143) nu este reală. Apare cu totul neverosimil ca un locuitor din satul Megyer așezat lângă Furta (Ungaria) la peste o sută kilometri de Chistag să împrumute 4 mărci unui locuitor din această localitate, să-i cheme pe chezași la proces după ce prima judecată a avut loc în fața prîstaldului din satul Quesnes așezat tot lângă Furta. Questestul a fost o localitate care trebuie identificată cu vreo așezare dispărută în apropiere de localitatea acuzatorului. K a r á c s o n y i L., B o r o v s z k y S., în *Regestum Varadinense*, Budapesta, 1903, nu face această identificare.

ășezări din cele 43 care apar pentru prima dată în acte, se găsesc în această „nova donatio” în care se menționează faptul că satele dăruite sînt de mult timp în stăpînirea familiei Telegdi care din cauza vicisitudinilor vremii a pierdut actele vechi de proprietate.

În ceea ce privește regimul juridic al comitatului, pe lângă marii stăpîni feudali, documentele amintesc districtele românești și vechea formă de organizare a populației băștinașe în cnezate și voievodate¹⁴. În această perioadă (1131—1433) apare alături de Varadiens, Waradinum, forma românească a orașului „Oradea”¹⁵.

Cu tot numărul mare de așezări omenești bihorene atestate în documente în perioada 1075—1551 din care majoritatea au fost așezări preexistente așa cum remarcă cu drept cuvînt acad. Ștefan Pascu, unele avînd o vechime de decenii sau chiar de secole¹⁶, localitățile conduse de cnezi în districtul Beiușului apar în documente cu mult mai tirziu. Dacă se iau în considerare localitățile din acest district, menționate în documente, atunci în anii 1442 și 1441, cînd episcopul Ioan de Dominis a emis diplomele cu privilegiile cnezilor și ale satelor românești (diplome reconfirmate pînă în anul 1558)¹⁷, nici nu ar fi fost posibilă alegerea celor 12 cnezi jurați care împreună cu voievodul sau vicevoievodul lor constituiau scaunul de judecată al românilor.¹⁸

II. Conscrierea din 1552 și atestările satelor bihorene pînă la 1581

La un an după ce Habsburgii au reușit să recîștige Bihorul, în anul 1552 s-a întocmit din partea Fiscului imperial conscrierea porților de către oficialul Ladislau Literatus. (Dicatus A. 1552, dicatore Ladislao Lrato)¹⁹. Întocmită în scopuri financiare, conscrierea este unul din cele mai importante documente pentru geografia istorică a Bihorului înscrind majoritatea localităților, numele feudalilor și porțile pe care le stăpîneau. Documentul este în același timp și un punct de plecare pentru demografia ținutului.

¹⁴ Pascu Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, ed. II, Cluj 1972, I. p. 203—217; Prodan D., *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*. București 1968, II. p. 781—783. 829—830; Dragomir S. — Belu S., *Voievozi, cnezi și crainici la românii din Munții Apuseni și din regiunea Bihorului în evul mediu*, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj, 1966 III, p. 173—181; Pavel C. *Scoalele din Beiuș*, Beiuș 1928 p. 31—85; Bunyitay V., *Biharmegye oláhjai s a vallás* — unio (Românii din județul Bihor și unirea religioasă) Budapesta 1892, p. 5—18.

¹⁵ Suciu, *op. cit.*, p. 17. Modul de formare al satelor prin roire sau prin colonizări îndeplinite de cnezii și voievozii feudalizați în perioada 1350—1541 este analizat de acad. prof. Pascu Ștefan în *Habitatul transilvan*, *op. cit.* p. 11—14.

¹⁶ Pascu Șt. *op. cit.* p. 10

¹⁷ Dragomir S. și Belu S., *op. cit.*, p. 179—180.

¹⁸ *Idem*, *ibidem*.

¹⁹ Reprodusă de Borovszky Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad* (Comitatul Bihor și Oradea), Budapesta 1901 p. 501—502. A fost folosită și analizată printre alți, cu multe omisiuni însă de Jakó, *op. cit.* p. 187—190, 191—390; Mezősi, *op. cit.*, p. 182—201. — Referințele noastre se vor face la copia autenticată din 1746.

Comitatul a fost împărțit în patru districte financiare (processus) după numele celor patru oficiali însărcinați cu stringerea obligațiilor către stat. Din păcate nu au fost trecute toate localitățile, multe din acestea fiind cuprinse global în așa-zisele pertinențe: Marghitei cu $16\frac{1}{2}$ porți, ale Sălardului cu 19 porți, ale Tețchei cu 109 porți, ale Luncii (Lakság) cu 40 de porți, ale Beznei 38 porți, ale Beliului 88 porți, ale Suplacului de Tinea 151 porți, ale Cărăndenilor 75 porți și ale Beiușului 420 de porți,²⁰ în total $956\frac{1}{2}$ porți și aproape toate acestea pe cuprinsul satelor românești atestate în veacurile trecute ca possessiones wolahales sau cîteva decenii mai târziu în pertinențe cu același caracter.

În primul district sînt înscrise 43 localități cu $1\,010\frac{1}{2}$ porți cărora dacă li se adaugă porțile din pertinențele Marghitei $16\frac{1}{2}$ rezultă 1 027 porți, al doilea district cuprinde 95 localități cu 1 007 porți, plus pertinențele Tețchei 109 porți și Oradea (în care sînt trecute orașul capitular, Vadkerth, curia mănăstirii Sf. Ana, Velența și Vicus Sombathely) cu 434 porți, în total 1 550 porți; în al treilea district apar 93 localități cu 1 157 porți, pertinențele Sălardului, Luncii și ale Beznei cu 97 porți și Oradea (Vicus Sf. Petri, Ujuczsa și Olosig) cu 110 porți, însumind în total 1 364 porți; al patrulea district cuprinde 127 localități plus pertinențele Beliu, Suplac, Beiuș și Cărădeni cu 734 porți, în total $2\,648\frac{1}{2}$ porți. Recapitulînd, în Bihorul românesc sînt înscrise în conscrierea de la 1552: 358 localități cu 5 089 porți, pertinențele cu $956\frac{1}{2}$ porți și Oradea cu cele 8 tîrguri și străzi cu 544 porți, în total $6\,589\frac{1}{2}$ porți. Așezările nominalizate cuprind 77,3 %, pertinențele 14,5 %

1-5 porți	6-10 porți	11-20 porți	21-30 porți	31-50 porți	51-100 porți	peste 100 porți
152	56	78	32	27	11	2
42,5%	15,7%	21,8%	9%	7,5%	3%	0,5%

²⁰ Conscrierea 1552, f. 5 v., LL v, 15, 16 v, 18, 18v, 19, 19v.

²¹ Cea mai cuprinzătoare descriere a porții se găsește la Baftal A., *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Budapesta 1901, p. 504: „Cuprinsul cuvîntului de poartă își trage originea de la Carol Robert regele Ungariei care în decretul său dat în anul 1342 a hotărît ca de fiecare poartă prin care poate intra sau ieși un car încărcat cu fîn sau cereale, adică de fiecare curie sau sesie iobăgească să se ceară venitul Cămarii. Din acel timp s-a răspîndit obiceiul ca după un anumit număr de porți sau sesii iobăgești să se încaseze contribuția sau să se recruteze soldații”. Poarta cuprindea la 1609, patru case iobăgești sau 12 case de jeleri.

și orașul Oradea 8,2 % din totalul porților. Luind în considerare faptul că prin poartă se înțelege o unitate impozabilă sau o sesie iobăgească după care se cerea impozitul cameral²¹, tabelul următor ne dă o imagine aproximativă a mărimii localităților:

1—5 porți	6—10 porți	11—20 porți	21—30 porți	31—50 porți	51—100 porți	peste 100 porți
152	56	78	32	27	11	2
42,5 %	15,7 %	21,8 %	9 %	7,5 %	3 %	0,5 %

Cele mai mari localități sînt Biharia (157 porți) și Coleșerul, azi dispărută (117 porți), după care urmează satele de cîmpie sau viticole: Diosig (99 porți), Pișcoltul (88 porți), Episcopia (73 porți), Beiușul (70 porți), Marghita (66 porți), Cetariu (61 porți), Oșorhei (57 porți), Vășad (56 porți), Patha (azi dispărută, 53 porți), Batăr (51 porți) și Alparea (51 porți). Majoritatea satelor sînt însă mici. Cele cu 1—5 porți în număr de 152, sînt sate nu numai de munte sau de deal ci și sate de cîmpie. Localitățile cu 6—10 porți și 11—20 porți sînt în proporție de 50 %—50 % sate de cîmpie și de deal. Localitățile cu 21—30 porți și 31—50 porți sînt sate de cîmpie, din regiunea deluroasă numărîndu-se doar cîteva așezate pe luncile rîurilor. Orașul Oradea, din cauza dealurilor sale cu vii și probabil datorită meșteșugarilor, este înscris cu 544 porți.

Din punct de vedere al atestării localităților din conscriere, sînt menționate în lucrările de specialitate 42 localități din care 33 existente și 9 dispărute sau contopite în alte sate.²²

O analiză mai amănunțită a acestei conscrieri arată că în lucrările de specialitate au fost omise următoarele localități care la fel nu pot să lipsească din dicționarul localităților din Bihor: Kustosfalva cu 4 porți localizată între Seleuș și Haieu, dispărută²³; Rogoz sat dispărut care poate fi localizat între Tășad, Sărand, Chijic și Săcădat înscris cu 1 poartă²⁴; Vacharo și Gura, sate dispărute, înscrise împreună cu Fișca, Serghiș și vechea posesiune olahală Körtvélyes, toate împreună cu 14 porți²⁵; Roghoz așezare dispărută între Bogei, Popești și Bistra în districtul Luncii, cuprinzînd 1 poartă²⁶; Kewgyh, pe lingă Hodoș cu 1 poartă²⁷ care nici într-un caz nu poate fi identic cu Chioagul înscris la rîndul său alături de Sărsig și Cenaloș²⁸; Kalasthelek, dispă-

²² Archiș, Belfir, Bochia, Buduslău, Butani, Calea Mare, Căbești, Căpilna, Cărânzol, Drăgănești, Fiziș, Forău, Gălășeni, Meziad, Mocirla, Nimăiești, Olcea, Petrani, Răbăgan, Rogoz de Beliu, Rontău, Sebiș, Seliște de Beliu, Sinicolau de Beiuș, Sohodol-Lazuri-Subpiatră, Tăgădău, Tilecuș, Vașcău, Vărzarii de Jos și Vărzarii de Sus (localități existente); Babostya, Benkefalva, Danthelek, Iosephhaza, Lyibanpathak, Mochyola, Moczmona, Morshaza, Wadassa (dispărute) Cf. Suci, *op. cit.* și Iakó *op. cit.*, sub voce, ²³ Conser. 1552, f. 10 v. Suci, *op. cit.* II, p. 357 o dă după Mezösi, *op. cit.* p. 102 ca atestată la 1692.

²⁴ Conser. 1552, f. 11 v.

²⁵ Conser. 1552, f. 11 v.

²⁶ Conser. 1552, f. 15 v.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Conser. 1552, f. 14 v.

rută, pe valea Crișului Repede cu 32 porți, pe linia satelor Tinăud, Peștiș, Lugașul de Sus, Lugașul de Jos, Bălnaca²⁹; Kuss cu 16 porți și Ryw Tullyiș cu 10 porți, dispărute, așezate între Bălnaca și Aleșd³⁰; Cyery, dispărută amintită împreună cu Tăgădău cuprinzând împreună 14 porți³¹; Brondazo, dispărută, înserisă împreună cu Mocirla cu 14 porți³²; Vanchia, dispărută, înserisă împreună cu Bucuroaia, Remetea, Lazuri, Posa cu 21 porți³³; Somos cu trei porți, așezare dispărută în apropiere de Șumughiu.³⁴ În concluzie, conscrierea din 1552 permite atestarea a 55 localități din care 33 existente și 22 dispărute.

Marii proprietari ai localităților continuă să fie instituțiile catolice (Episcopia romano-catolică, Capitulul, mănăstirile din Dealul Orășii, Velența și Sîniob) și feudații maghiari dar printre ei s-au strecurat și o parte din voievozii români inobilați pe care îi menționăm în ordinea în care sînt trecuți în conscriere fără ca să putem afirma dacă toți voievozii cu același nume sînt identici. Alături de ei, trebuie să fie amintiți și proprietarii a căror nume are o altă rezonanță decît cea maghiară și familiile românești care mai tirziu, nobili săraci, s-au afirmat ca români:

Satele Voievozi cu o poartă și Săldăbagiu de Barcău cu o poartă în stăpînirea lui Andrei Vayvoda³⁵; din pertinențele Beznei, 14 porți erau stăpînite de următoarele familii românești: Petru Vayvoda (3 porți), Stefan de Topa (2 porți), Petru Venter minor (1 poartă), Petru Venter major (2 porți), Petru Vayvoda Remethensis (3 porți) Nicolae Venter (2 porți), George Venter (1 poartă)³⁶; Stefan Vayvoda avea în Cighid o poartă³⁷; Simeon Buta (probabil Botha) în Bochia 5 $\frac{1}{2}$ porți³⁸; Martin Vayvoda în Chery și Tăgădău

19 porți³⁹; Stefan Vayda în Girișul Negru de jos, 3 $\frac{1}{2}$ porți⁴⁰; Mihai Vayvoda în Cociuba și Buzasd 16 porți; Stefan Vayvoda în Urviș și Vintere (Kapolnas Venter, Magyar Venter)⁴¹ 14 porți⁴²; Matei Vayvoda în Meziad și Sohodol 11 porți⁴³. Pentru Vayvoda în Bucuroaia, Vancya, Remetea, Lazuri și Possa.

²⁹ Conscr. 1552, f. 16. S-a încercat identificarea acestei comune cu localitatea Carastelec din jud. Sălaj. Localitatea dispărută azi, apare însă pe valea Crișului Repede.

³⁰ Conscr. 1552, f. 18.

³¹ Conscr. 1552, f. 18.

³² Conscr. 1552, f. 18. — În tot secolul al XVIII-lea în registrele economice ale Episcopiei rom. cat. de Oradea apare pusta Bandarasso care a păstrat amintirea vechiului sat dispărut (Băndăraș — toponimic consemnat azi în hotarul comunei Craiva jud. Arad).

³³ Conscr. 1552 f. 19.

³⁴ Conscr. 1552, f. 20 v. — Mezösi, *op. cit.* p. 120 localizează Somos — la 1692 — pe lângă Rogoz de Beliu. Așezarea apare însă la 1552 lângă Som, sat dispărut localizat între Păușa Șumughiu.

³⁵ Conscr. 1552, f. 15 v, f. 16.

³⁶ Conscr. 1552, f. 16 v.,

³⁷ Conscr. 1552, f. 17 v.,

³⁸ Conscr. 1552, f. 18

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Conscr. 1552, f. 18 v.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Conscr. 1552, f. 19. — Voievodul Petru ar putea fi identic cu Petru Vayvoda Remethensis care stăpînea în pertinențele Beznei 3 porți.

12 porți⁴⁴; Tragyth Spathar în Drăgoteni, 18 porți⁴⁵; Stanchyulith în Bekefalva (contopită în Stincești) 8 porți⁴⁶; Stefan Vayvoda în Sinbenedict, Drăgănești. Căbești, Petrani și în localitatea dispărută Libanpatak, 20 de porți⁴⁷; Petru Mogha (Moga) în Răbăgani, Lazuri de Beiuș și în satele dispărute Mochyola și Toplitza, $25\frac{1}{2}$ porți⁴⁸; Petru Vayvoda în Miheleu și satul dispărut Illyehaza, 16 porți⁴⁹; Stefan Vayvoda în Homorogul Român, 3 porți⁵⁰.

Din documentele publicate și din materialul arhivistice se va putea arăta în viitor filiațiunea voievozilor înnobilați, contopiți mai târziu în masa națiunii dominante și deznaționalizați alături de ramuri din familiile Botha și Mogha. Familiile Spathar și Stanchyulith care stăpîneau sate românești în districtul Beiușului nu figurează în catalogul familiilor nobile maghiare și probabil că s-au stins în perioada dominației turcești. Urmașii nobililor mici din familiile Topa și Venter, așezați pe valea Crișului Repede în Borod, Vad și Beznea, s-au manifestat încă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea ca susținători de școli românești⁵¹.

O încercare de demografie a comitatului Bihor pe baza conserierii din 1552 nu se poate face decât în limitele probabilităților dată fiind neprecizia noțiunilor de poartă sau a numărului familiilor din indicația capilor de familie înscrși în urbarii. Nu poate fi luată în considerare noțiunea de poartă de la 1609 care cuprindea 4 case iobăgești sau 12 case de jeleri. Mai apropiată de adevăr poate fi media raportată la cele 22 sate din Bihor care la 1569 aparțineau de domeniul Cehul Silvaniei, sate care aveau înscrși 1.141 coloni cu sesie întreagă sau jumătate de sesie și 107 jeleri⁵². Cele 22 sate după conserierea din 1552 însumau 669 porți. Media ar fi de două unități iobăgești pe poartă din care 1,8 coloni și 0,2 jeleri. Pe întreg teritoriul comitatului puteau să fie la 1552 aproximativ 13 180 de familii din care 1 088 în Oradea. Luîndu-se drept indice mediu pentru o familie cifra de 4⁵³, în Bihor ar fi revenit 52.700 locuitori (17 000 iobagi și 5 300 jeleri) din care în Oradea 4.350 locuitori (3 900 iobagi și 450 jeleri) cărora trebuia să li se adauge numărul membrilor familiilor nobile, ale clerului și ale soldaților din garnizoană, număr care nu poate fi evaluat. Cifrele rezultate sînt foarte apropiate de populația indicată în domeniul învecinat Satu Mare (în 1569, 185 sate cu 5 400 familii, aproximativ 21 600 locuitori)⁵⁴.

Pentru o încercare de delimitare pe naționalități a localităților din Bihor, ne stă la îndemînă conserierea parohiilor romano-catolice din 1552 care au contribuit la acoperirea cheltuielilor delegaților la Conciliul ecumenic

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Conser. 1552, f. 19 v.

⁵⁰ Conser. 1552, f. 20.

⁵¹ *Arh. Stat. Oradea*, Fond. Episcopia rom. cat. de Oradea, *Acte economice*, dos. nr. 3858.

⁵² Prodan D., *op. cit.* p. 222.

⁵³ Pascu Șt., *Populație și societate*, Cluj 1972 I. p. 52.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 52, 53.

Tridentin⁵⁵. În arhidiaconatele episcopiei rom. cat. de Oradea sînt înscrise din mediul rural 132 parohii la care trebuie adăugată Marghita care ținea de episcopia Transilvaniei și cele din Oradea. Cele 133 parohii — lăsînd Oradea la o parte nu erau în întregime catolice ci și mixte și drept dovadă se poate aduce catalogul parohiilor care au îmbrățișat după anul 1556 calvinismul, catalog în care figurează numai 56 parohii din Bihorul românesc⁵⁶. Luînd în considerare numărul de 419 localități din conscrierea de la 1552 (358 înscrise nominal și 61 din pertinențe) rezultă că din acestea 286 (68%) erau românești, 77 mixte care nu figurează printre parohiile reformatate (18%) și 56 ungurești (14%). Cifrele rezultate din calcule trebuie să fie considerate cu multă aproximație.

După anul 1552 din documentele emise pot fi atestate și alte localități. Între anii 1559—1575 în fața judeului și a celor 12 jurați din Beiuș s-au încheiat o serie de vânzări de mori, terenuri și lăsări de moștenire ale cnezilor și locuitorilor din mai multe sate. În 1559 sînt amintite satele Săud (kenezii de Zeod) și Poieni (Poyen) iar cîțiva ani mai tîrziu, la 1568, sînt menționate Poienii de Sus (Felsőpojen), și, la 1596, Poienii de jos (Alsopojen), sate formate prin roire. În scrisoarea de vînzare din 1568 este menționată Cociuba Mică (possessio Koczyoba). Este de amintit și faptul că judele Beiușului Ștefan Literatus se întitulează waywoda⁵⁷. În dicționarul localităților din Bihor, în ordinea atestărilor trebuie să intre Poieni la 1559, Săud la 1559, Poienii de Sus 1568, Cociuba Mică la 1568 și Poienii de Jos la 1569⁴⁸.

La 1576 este amintită localitatea Incești (Jancsófalva)⁵⁹.

Pînă în anul 1581 alte localități bihorene sînt atestate la 1568⁶⁰ și la 1580⁶¹ în districtele Beiușului și ale Beliului.

Alături de satele din perioada 1075—1551, 83 localități completează documentar evoluția numerică a satelor din Bihorul medieval.

⁵⁵ B u n y i t a y V., *Brevis Historia Episcopatus Varadinensis in Schematismus historicus*, Oradea 1896, p. 51—54.

⁵⁶ L a m p e F. A., *Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transilvania Trajecti ad Rhenum*, 1728, p. 634—635.

⁵⁷ M o l d o v a n L i v i u, *Documente privilegiate la istoria cnezilor din districtul Beiușului în a doua jumătate a secolului al XVI-lea în Revista Arhivelor*, anul III, nr. 2, București 1960 p. 256—257.

⁵⁸ S u c i u, *op. cit.* I., p. 160, II. p. 52—109 menționează ca atestate (după Jakó) Săudul la 1588 iar celelate localități la 1587.

⁵⁹ Cristofor Bathory donează lui Oswald Lakatgyavis „totalem igitur et integram portionem possessionariam in possessione Jancsofalva in pertinentia castelli Papmezö”. Arh. Stat Oradea. Fond Capitlul Episcopiei rom. cat. de Oradea, *Instrumenta litteraria*, fasc. XIV. nr. 3.

⁶⁰ Rogoz de Bellu, cf. Iakó, *op. cit.* p. 331; Suciu *op. cit.* II p. 82.

⁶¹ Băleni, Blrzești, Colești, Feneriș, Groșeni, Hodișel, Mizieșul de jos, Mizieșul de sus, Nermiș, Pântărești, Prisaca, Săucani, Secani, Secaciu, orașul Dr. Petru Groza (Ștei) Talpe, Teleac, Totoreni, (existente) Iharpataka, Lakattia, Sypolth, Thatamerfalva, Thapafalva (dispărute). Cf. Suciu, *op. cit.* I—II, Iakó *op. cit.*, sub voce.

III. Registrele de dijmă din 1581—1582 și atestările satelor bihorene pînă la 1600

Dintre puținele registre de dijmă care s-au păstrat din secolul al XVI-lea, din punct de vedere al geografiei istorice bihorene un loc de seamă îl ocupă Registrul dijmelor din cereale, vin, oi, miei și porci pentru Cetatea Orășii din anul 1581, cărora li se adaugă dijmele din miei, oi și capre precum și banii fumului din anul 1582⁶². Din păcate registrul nu cuprinde toate localitățile din comitat ci numai acelea care depindeau de Cetatea Orășii, aproximativ satele care în conscrierea de la 1552 erau trecute ca bunuri ale instituțiilor catolice. Nu sînt înscrise comunele din districtul Pomezăului. Pe valea Crișului Repede, începînd de la Aleșd și pînă la Negreni apar numai trei localități: Birtinul, Vadul Crișului și Cacuciul Vechi. Din districtul Luncii, din valea Barcăului pînă la Crișul Repede este menționat doar Balcul. Să fi fost scutite aceste sate de dijme prestînd numai tretina, să fi aparținut de alte domenii ale fîscului sau să fi fost cedate dijmele marilor stăpîni feudali, documentele existente nu permit un răspuns pozitiv.

Registrul de dijme din cereale și vin pe anul 1581 cuprinde 240 localități din care 153 în Bihorul românesc și 87 în Ungaria. Alături de dijmele din cereale de toamnă sau primăvară, dijma și nona din vin, sînt trecute aici dijma din albine, banii creștinătății și banii secerișului. Lăsînd la o parte intricata problemă a dijmelor sub regii Ungariei și principii Transilvaniei care nu a fost încă lămurită, remarcăm că Ucurișul (românesc și unguresc), Poclusa de Beliu, Hodișelul, Lakattya (disp.), Săliște și Gepiu nu au dat decît dijma din albine⁶³. Pentru satele cu dijmă mică din cereale este valabilă afirmația că acestea erau date numai de locuitorii maghiari⁶⁴. Localitatea Ciugmeghiu dădea abia 11 clăi de grîu și 11 snopi⁶⁵, Ghioracul 5 clăi și jumătate⁶⁶, Mărțihaza 6 clăi și jumătate și 3 snopi⁶⁷, Sintandreiul 6 clăi și jumătate⁶⁸, Păușa 15 clăi⁶⁹, Șisterea 7 clăi și jumătate și 4 snopi⁷⁰, Santăul Mic 5 clăi⁷¹, Olosigul de lingă Marghita a plătit numai banii creștinătății și ai secerișului⁷²,

⁶² Registrum super introitu universarum decimarum videlicet frugum, vini, ovium, agnorum et procorum ad Arcem Varadiensem A. 1581; Agnorum anni 1582; ovium et caprarum ac pecuniarum fumulium anni 1582. Originalul se păstrează la Cluj în Arhiva istorică a Filialei Acad. Cluj și a fost analizat din punct de vedere economic și juridic de acad. D. Prodan, *op. cit.* II, p. 792—814, 828—846. Întrucît registrul nu a fost publicat iar dintre comune au fost analizate doar cîteva, atestările de localități nu s-au evidențiat. Vom folosi — pentru moment — copia autenticată din anul 1766 dată de Cămara din Cașovia care se păstrează la Arh. Stat. Oradea, Fond Episcopia rom. cat. de Oradea, Acte economice, dosar nr. 2614. (Se va cita în continuare Reg. d. 1581—1582).

⁶³ Reg. d. 1581—1582, p. 41.

⁶⁴ Prodan D., *op. cit.*, II p. 794.

⁶⁵ Reg. d. 1581—1582, p. 4.

⁶⁶ Reg. d. 1581—1582, p. 5.

⁶⁷ Reg. d. 1581—1582, p. 7.

⁶⁸ Reg. d. 1581—1582, p. 14.

⁶⁹ Reg. d. 1581—1582, p. 15.

⁷⁰ Reg. d. 1581—1582, p. 21.

⁷¹ Reg. d. 1581—1582, p. 28.

⁷² Reg. d. 1581—1582, p. 35.

Girişul Negru 7 clăi şi jumătate⁷³, Olcea 7 clăi şi 8 snopi⁷⁴, ca să indicăm numai o parte din comunele cele mai controversate.

La dijma din porci la păşunat, alături de satele din pertinenţele Cetăţii, ale Dalomului şi ale Kereserului sînt înscrise pertinenţele valahale din districtul Kettkeöres Keöz, ale Suplacului de Tinca, ale Cărăndenilor, ale Cărăsăului şi ale Rogozului şi după acestea pertinenţele Beliului şi ale Beiuşului. Pertinenţele Suplacului cuprind ţirgul Suplacul de Tinca şi 10 localităţi⁷⁵; pertinenţele Cărăndenilor 8 localităţi⁷⁶; pertinenţele Cărăsăului 7 sate⁷⁷; pertinenţele Rogozului 6 sate⁷⁸; pertinenţele Beliului 13 sate⁷⁹; în pertinenţele Beiuşului sînt trecute 53 sate cu 1 şi 2 cnezi 5 fără cnezi, 8 cu juzi şi ţirgul Beiuş⁸⁰.

În pertinenţele româneşti erau 7 crainici pe care conscriptorii nu-i numesc dar îi dau numeric la competenţa din porţi: 3 crainici din pertinenţele Suplac, Cărădeni şi Cărăsău au primit cîte un porc, crainicul pertinenţelor Beliului, Stefan Corna (connumerator Stephanus Corna, crainicus pertinentiarum ejusdem) care nu a primit nici un porc, iar celor trei crainici din pertinenţele Beiuşului, după vechiul obicei, li s-au dat cîte 3 porci.⁸¹ Pertinenţele Rogozului nu aveau crainic. Cei 62 de cnezi din districtul Beiuşului au răscumpărat porcii cu 62 florini şi cei 62 de caşi cu 2 florini şi 48 dinari⁸².

Din cele 101 sate înscrise în registrul dijmelor de porci următoarele localităţi în număr de 54 urmează să fie atestate în anul 1581: Agrişul Mic, Băiţa, Beiuşele, Borz, Brădet, Briheni, Budureasa, Bunteşti, Burda, Ponoa-

⁷³ Reg. d. 1581–1582, p. 41.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ţirgul Suplac, Ginta, Cheşa, Soimi, Borz, Prisaca, Săucani, Sălişte, Pomezău, Forău, Lakattya (disp.). Urvîşul de mijloc, — Reg. d. 1581–1582, p. 87–90

⁷⁶ Hodiş, Iharpataka (disp.), Gepiu, Sorbanfalva (disp.), Tatamerfalva (disp.), Fonău, Cărădeni, Cărănzal, Ibidem p. 90–91.

⁷⁷ Cărăsăul de jos, Cărăsăul de sus, Ūrsad, Poclusa de Beliu, Hodişel, Ciunteşti, Topafalva (disp.) Reg. d. 1581–1582 p. 91–93.

⁷⁸ Syad, Sypollt (disp.), Ucurişul de Beliu (romănesc), Olcea, Călacea, Ūcurişul de Beliu (unguresc). Reg. d. 1581–1582 p. 93–95.

⁷⁹ Beliu, Tăgădău, Secaciu, Groşeni, Agrişul Mic, Sălişte de Beliu, Birzeşti, Nermiş, Hăşmaş, Cărănd, Keer (disp.) Kis Karand (disp.), Voievodeşti (disp.). Reg. d. 1581–1582 p. 102–105.

⁸⁰ Sălişte de Beiuş, Cărpinet, Lăhăceni, Hotărel, Lunca (2 cnezi) Ponoarele (fără cnez), Suştiul de Sus, Sohodol, Criştior, Totoreni, Rieni (2 cnezi), Petrileni (2 cnezi) Zăvoieni (disp.), Lazuri (2 cnezi), Băleni (2 cnezi) Cusuiuş (2 cnezi), Vojen (disp. fără cnez), Pântăşeşti, Seghişte Mare, Hîrşeşti, oraşul Dr. Petru Groza (Szkey) Cucuceni, Mierag, Hinchirîs, Valea Neagră de jos, Dumbrăveni, Ferice, Răstoaca (disp. fără cnez), Săud, Poienii de jos (fără cnezi), Poienii de Sus (2 cnezi) Cociuba Mică (2 cnezi), Pietroasa, Gurani, Gemfalva (disp.) Brădet, Bundeşti (2 cnezi), Leleşti, Păcăleşti (disp.) Ţigăneştii de Beiuş, Talpe, Chişcău, Băiţa, Sălişte de Vaşcău, Mizieşul de Sus. Teleac, Sacu, Budureasa, Kis Kőved (disp.), Beiuşele, Nagy Kosar (disp.), Cresuia, Mizieşul de jos, Citbofalva (disp. fără cnez), Mochiola, (disp. fără cnez), Burda, Cărbunari. (Satele la care nu s-a indicat 2 cnezi sau fără cnez, aveau un singur cnez). Sate cu juzi: Târcaia, Finişul de jos, Ioaniş, Şuncuiuş, Uileac, Soimuş-Petreasa de jos, Soimuş, Pietroasa de sus, Remetea, Beiuş, Reg. d. 1581–1582, p. 105–117.

⁸¹ Reg. d. 1581–1582, p. 98, 102, 118.

⁸² Reg. d. 1581–1582, p. 118.

rele (Călugări), Cărbunari, Cărpinet, Chișcău, Ciunțești, Cresuia, Criștior, Cucuceni, Cusuiș, Dumbrăveni, Ferice, Fonău, Ghighișeni, Gurani, Hășmaș, Ilinciriș, Hîrșești, Sohodol (Izbuc), Lazuri de Beiuș, Leheceni, Lelești, Lunca, Mierag, Pietroasa, Petrileni, Poclusa de Beliu, Rieni, Saca, Săliște de Beiuș, Săliște de Pomezău, Săliște de Vașcău, Șuștiu, Țigănești de Beiuș, Urviș de Beliu, Valea Neagră de jos (existente), *Gemfalva*, *Nagy Kosar*, *Resztoka*, *Sorbanfalva*, *Vajdafalva* (Voievodești), *Zloves*, *Kis Karand* (disp. lingă Cărand), *Vojen* (lingă Ghighișeni), *Kis Kövesd* (lingă Budureasa) *Citbofalva* (lingă Mezieș)⁸³.

În registrul de dijme a oilor, a caprelor și a banilor fumului sînt trecute aceleași pertinente cu mici modificări⁸⁴. Pertinențele Beiușului sînt împărțite la 1582 în trei crainicate: processus Petri Banda crainici cu 38 sate. processus Matthiae Frisse crainici cu 11 așezări și processus Nicolai Grosza cu 18 sate⁸⁵.

Crainici sînt de data aceasta în număr de 8 din care 4 dați cu numele, cei trei crainici din pertinentele Beiușului care după vechiul obicei au primit fiecare cîte 4 oi, Stefan Corna crainicul pertinențelor Beliiului care nu a primit nimic și crainicii pertinențelor Suplac, Cărădeni, Cărăsău și Rogoz căroră li s-a dat cîte o oaie⁸⁶.

Cnezii districtului Beiuș sînt menționați cu vechile privilegii și sarcini din diploma episcopului Ioan de Dominis din 1442. Din cei 62 de cnezi, 12 au fost cnezi jurați care făcînd parte din scaunul de judecată nu erau obligați la datul păturilor sau al cașilor. Restul cnezilor în număr de 50 au dat 50 de pături iar cei 100 de cași i-au răscumpărat cu 4 fl.⁸⁷

⁸³ S u c i u, *op. cit.* I., II. sub voce menționează localitățile ca atestate (după Iakó) în anul 1587

⁸⁴ La pertinențele Cărădenilor se adaugă satele Nyiress și Buzăfalva (dispărute). Reg. d. 1581—1582, p. 171—172;

La pertinențele Cărăsăului, Szigethy (disp.). Reg. d. 1581—1582, p. 176;

La pertinențele Rogozului, Herna. Reg. d. 1581—1582, p. 178. Cele patru sate, atestate respectiv în anii 1492, 1220, 1214 și 1374, intră la 1582 printre satele din pertinențele românești;

La pertinențele Beliiului se adaugă Nyagra (disp). între Tăgădău și Hășmaș. Reg. d. 1581—1582, p. 205.

⁸⁵ Reg. d. 1581—1582, p. 180, 192, 196. La pertinențele Beiușului nu apar Șuștiu de sus și Cucuceni. În schimb sînt menționate Măgura, Stîncești (Bikafalva), Șuștiu de mijloc, Șuștiu de jos, Burgești, Valea Neagră de jos Tărcăița Sudrigiu, Hallopatak (disp. lingă Dumbrăveni) și un sat scris cu nume identice (disp. lingă Săud). Localitatea Szatfalva ar putea să fie identică cu așezarea Cucuceni, bazați pe faptul că apare un nume de iobag (Ilinka) care se întîlnește în anul 1581 la Cucuceni.

⁸⁶ Reg. d. 1581—1582 p. 179, 203. Nota conscriptorilor de la p. 208: „Crainicilor celor 7 pertinențe scrise mai sus li s-au dat după vechiul obicei 16 oi“ se referă numai la crainicii care au primit oi. Crainicul pertinențelor Beliiului St. Corna probabil că era plătit în alt mod. În tot cazul din celelalte texte ale registrului se deduce clar că erau 8 crainici.

⁸⁷ Reg. d. 1581—1582, p. 204. — Cnezii jurați care în 1582 făceau parte din scaunul de judecată al districtului Beiuș erau din localitățile: Mizieșul de Sus, Teleac, Burda, Pietroasa, Buntești, Lelești, Hotărel, Lunca, Rieni, Petrileni, Ghighișeni și Mierag. Reg. d. 1581—1582, p. 182—203.

Singurul voievod amintit, George Vayvoda de Urviș, care a primit 2 oi, nu se cunoaște din texte dacă a fost voievod cu atribuțiile vechi sau un slujbaş al Cetății⁸⁸.

Dintre localitățile înscrise în registrul dijmelor din 1582 alte 9 așezări urmează să fie atestate în acest an: Măgura, Stințești, Sudrigiu, Tărcăița, Valea Neagră de Sus (existente), Burdest, Hallopatyak, Nyagra și un alt sat scris cu nume indecent (dispărute)⁸⁹.

După această dată, pînă în anul 1600 inclusiv alte 21 localități sînt atestate în comitat⁹⁰ iar 7 care sînt trecute în lucrările de specialitate sînt de fapt așezări mai vechi și prin urmare trebuie omise⁹¹.

În concluzie între anii 1581—1600 documentele atestă alte 82 localități.

Pentru localitățile neînscrise în registrul de dijmă din 1581—1582, documentele de mai tîrziu, cel puțin cele publicate, nu aduc nimic nou din punctul nostru de vedere. Urbariile, registrele de dijmă din 1588 și 1599, actele juridice de tot felul nu atestă — pînă la 1600 — alte localități decît cele cunoscute. În anul 1561 cînd frații Nicolae și Mihai Teleghi au împărțit bunurile pe care le dăduseră diferitelor biserici, s-a specificat în actul de diviziune ca iobagii să fie în continuare supuși judecății juzilor, cnezilor și voievozilor⁹². Nu este nominalizat nici unul dar, instituția cnezilor și voievozilor dăinuie și va dăinui și în secolul al XVII-lea. În actul de hotărnicie din 1623 cînd Gavril Movilă preia domeniul Șinteului printre cei prezenți sînt menționați: Ioannes Czecskey wayvoda din Țețchea, Petrus Peter wayvoda din Chistag, Iohannes Ihaz wayvoda din Aștileu de Sus, Georgius Kiss wayvoda din Peștere iar dintre nobili asistă Ladislau Vaida de Mezged (Meziad)⁹³

⁸⁸ Reg. d. 1581—1582, p. 174.

⁸⁹ Suci u, *op. cit.* I, II, sub voce, le dă ca atestate între 1588—1600 și 1690.

⁹⁰ Botfei (1595), Cîmp (1600), Cîmpanii de jos (1600), Cîmpanii de sus (1600), Comănești (1599), Damiș (1587—1589), Fînațe (1600), Gurbești (1584), Pocioveliste (1600), Poiana (1600), Săldăbagiu Mic (1599), Sighiștel (1600) (existente); Boj (1600, lângă Vascău), Brathafalva (1599, contopită în Vintere) Felzegh (1588, contopită în Oradea), Foltesth — Sukan (1600, contopită în Sirbești), Mogyoros (1589, contopită în Aghișul Mic) Nagy Megyes (1595, pe lângă Dumbrăvița Mică), Rechelleny (1600, pe lângă Beiuș, Ursest) (1600 contopită în Lunca), Cfr. Suci u, *op. cit.* I, II sub voce; Iakó, *op. cit.*, sub voce. Szent Benedikt (1595, disp. lângă Beiuș). Cfr. Bunyitay V. *Biharvármegye oláhjai: s a vallás unio*, Budapesta 1892, p. 19.

⁹¹ Cygh (1588), este de fapt Sudrigiu; Gurbulyfalva (1595), Kis-Zohodol (1595) care apar între satele voievodului Ladislau de Meziad, alături de Nimăiești și Meziad sînt de fapt Gurbești și Sohodol-Lazuri; Kis Hagymas și Nagy Hagimas (1599) sînt satele formate prin roire din Hășmaș, sate care în anul respectiv erau distincte; Kabafalva (1595) amintită alături de Sinbenedict printre satele stăpînite de voievodul Ladislau este localitatea Căbești; Zeoldeo (1600) este forma coruptă a localității Săud (Zoodh). Însuși Suci u, *op. cit.*, II, sub voce, pune mai multe identificări sub semnul întrebării. În privința localității Săud, comparația dintre numele locuitorilor de la 1559 și 1600 sugerează identificarea localităților Zoodh cu Zeoldec. Cf. Prodan D., *Domeniul Belușului la 1600 în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, V. 1962 p. 69—70; Moldovan L. *op. cit.*, p. 256,

⁹² Arh. Stat Oradea, copie a actului de diviziune din arhiva Wesselény.

Voivozii — scriși cu ortografia de mai sus — sînt iobagi, amintiți alături de juzii altor sate, reduși la funcțiile acestora dar instituția rămîne.

Recapitulînd evoluția numerică a satelor bihorene pînă la 1600, aceasta apare din următorul tabel:

Perioada	Localități apărute	Localități dispărute
1075—1551	559	140
1552—1600	167	47
1075—1600	726	187

La prima vedere, cifrele rezultate ar părea exagerate. Se menționează însă că din toate documentele satele formate prin roire avînd denumirea de „mare“, „mic“, „de sus“, „de jos“, „de mijloc“, „românesc“, „unguresc“, din care cea mai mare parte fie că au dispărut fie că s-au unit, în timpul cînd aveau acele nume au fost considerate sate distincte.

Începînd din anul 1075, cînd apar primele două localități bihorene, — considerînd numai anii seci ai atestărilor în spatele cărora se ascund relațiile feudale grele ale iobăgiei, cotropirile de obști, rezistență sau supunere resemnată, dijme, none și alte daturi, anul cînd nu mai apar în documente — și pînă în 1600, cîmpia, dealurile, luncile de-a lungul riurilor și coastele munților bihoreni au fost împînzite de sate. Evoluția numerică a lor o cunoaștem — cît îngăduie documentele — nu în medie, pe decenii sau pe secole, ci an de an și mai ales în acei ani cînd conscriptorii treceau obligații sau culegeau din bunurile iobagilor. De la două localități în 1075 se ajunge la 726 în 1600 din care scăzîndu-se cele dispărute, Bihorul trece cu 539 de localități în secolul al XVII-lea.

Abordarea unor aspecte din geografia istorică a comitatului medieval al Bihorului, mai ales problema atestărilor localităților, nu este un lucru ușor. Autori români și maghiari au căutat să scoată la iveală datele din documentele pe care le-au avut la îndemînă. Dificultățile sînt mari, generate de două cauze: numărul mare al localităților și faptul că nu s-au păstrat toate documentele. Pe baza documentelor editate și mai ales pe baza materialului arhivistice s-a reușit atestarea a 18 localități și corectarea datei atestării la 63 localități în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Observațiile sau schimbarea anului atestării la cîteva localități, în perioada 1075—1551, s-a făcut cu scopul de a avea date cît mai certe pentru evoluția numerică a localităților în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

⁹³ Arh. Stat Oradea Fond Episcopia rom. cat. de Oradea, *Acte juridice*, dos. nr. 552, p. 147 (copie autenticată a procesului dintre Îscul regal și Episcopia rom. cat. de Oradea, din anul 1791).

**CONTRIBUTIONS À LA GÉOGRAPHIE HISTORIQUE DU DÉPARTEMENT
DE BIHOR DANS LA DERNIÈRE MOITIÉ DU XVI-ÈME SIÈCLE**

Résumé

Le travail fondé sur des documentes inédites des archives et sur des autres sources, présente l'évolution numérique des villes, du département de Bihor, met en évidence l'attestation documentaire — pour la première fois — des 18 villages et corrige l'attestation des autres 63 localités. Avec l'essai de démographie du département en 1552, en corrélation avec les données fournis par la pénétration du protestantisme, on arrive à la conclusion que des 419 villages, 286 étaient roumaines, 56 hongroises et 77 avaient la population mixte.